

MUSTAFA KEMAL PAŞA VE BOLŞEVİKLİK

25 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Kurtuluş Savaşı yıllarında Sovyet Rusya'nın Mustafa Kemal Paşa'ya ve Anadolu'da başlatılan Kurtuluş Savaşı'na nasıl yaklaştığını önceki haftalarda çeşitli yazılarda özetlemeye çalıştım. Sovyet Rusya, kendi ülkesinin çıkarlarını korurken, dönem dönem hiç de "dostça" olmayan girişimlerde bulundu. Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'nın politika ve gücündeki değişiklikleri çok iyi kavradı ve buna uygun bir anlayış ve çizgi geliştirdi. Sovyet Rusya'nın doğrudan ve kendisine bağlı ve bağımlı ufak bir komünist grubun ülkemiz aleyhindeki çabaları bu sayede başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklik konusundaki görüş ve açıklamaları, sürece nasıl hakim olduğunu göstermektedir. Ayrıca, dönem dönem, özellikle emperyalist güçlerin Anadolu'ya doğrudan müdahalesine yol açmamak amacıyla, Bolşeviklik konusunda daha ihtiyatlı açıklamalar da yaptı. Bir bütün olarak bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya ile ilişkileri son derece gerçekçi ve ilkeli bir biçimde geliştirdiği görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Bolşevikliği Sovyet Rusya'nın yayılcı politikasının ideolojik ve politik aracı olarak değerlendiriyordu. Bunun "sosyalizm" ve "enternasyonalizm" adına yapılması olgunun özünü değiştirmiyordu. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan gibi ülkelerde Sovyet Rusya'nın Kızıl Ordu'nun işgali yoluyla hakimiyet kurmasını da yakından izliyor, benzer girişimlerin Türkiye'de gerçekleştirilmesi girişimlerini de kontrol altında tutuyordu.

Sovyetler Birliği'nin 1922 yılı sonunda kurulmasına kadar Rusya dışında "sosyalist" olan ülkelerin hiçbirinde o ülkenin işçi sınıfının sermayedar sınıfına karşı mücadelesi esas değildi; "sosyalizm", Kızıl Ordu aracılığıyla bu ülkelere "ihraç edildi." Daha sonra Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan, Moldova gibi ülkelerde kurulan "sosyalizm" de Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordusu'nun gücüyle "tepeden inme" biçimde gerçekleştirildi. Bilimsel sosyalizmde sosyalizm işçi sınıfının eseridir; sosyalizm, bir başka ülkenin silah zoruyla işgal edilmesiyle kurulmaz. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin büyük çoğunluğunda sosyalizm o ülkenin işçi sınıfının mücadelesiyle değil, Kızıl Ordu'nun silahlı gücüyle getirildi. Böyle getirilen "sosyalizm" in ne tür bir "sosyalizm" olduğu da daha sonraki yıllarda yaşanarak öğrenildi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya ve Bolşeviklik konudaki görüşlerini yansıtan çeşitli belgeler aşağıda sunulmaktadır:

Mustafa Kemal Paşa, 21/22 Haziran 1919 Amasya Kararları ve 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamimi sonrasında, yapılan görüşmeler hakkında 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir'e 23 Haziran 1919 tarihli mektubunda Bolşeviklik konusundaki tavrını şöyle açıklıyordu: "Bolşevizmin anlayış ve ortaya çıkış şekli bir daha müzakere edilerek esasen Kazan, Orenburg, Kırım vesaire gibi İslam ahali bunu kabul ederek diyanet, gelenek gibi işlerle zaten alâkadar olmadığından bunun memleket için bir sakıncası olamayacağı düşünülüyor."

Mektubun devamında, Bolşeviklerle temasa geçilmesi, onlardan yardım alınması konusunda da şu değerlendirme bulunmaktadır: "Bolşeviklerin bizim memleketimiz dahiline yoğun olarak ve kuvvetle girmesine lüzum olmaz. İşbu gaye için zaten bu

memleketin milli kudreti hazır olduğu beyanıyla yalnız şimdilik kendini tanıtmadan mesela bazı delegelerinin kabulü ve gelecekteki vaziyetlerimiz, silah, mühimmat ve teknik araç ve para ve ihtiyaç olduğunda insan vermek gibi işler üzerinde görüşmeler yapılabilir.” (Atatürk’ün Bütün Eserleri ATABE C.3,2000;114)

Mustafa Kemal Paşa, 24 Eylül 1919 tarihinde “General Harbord’a Verilen Muhtıra”da şunları belirtiyordu:

“Bolşeviklere gelince, bizim memleketimizde bu doktrinin herhangi bir yeri olamaz. Dinimiz, âdetlerimiz ve aynı zamanda sosyal bünyemiz, tamamıyla böyle bir fikrin yerleşmesine uygun değildir. Türkiye’de ne büyük kapitalistler ne de milyonlarca zanaatkâr ve işçi vardır. Diğer taraftan, sırtımızda zirai bir meselenin yükünü taşımıyoruz. Son olarak, toplumsal bakımdan, dini prensiplerimiz, Bolşevizmi benimsemekten bizi uzak tutmaktadır. Türk milletinin bu doktrine karşı eğilimi olmadığını ve hatta lüzumu halinde mücadeleye hazır olduğunun en iyi ispatı, Ferit Paşa’nın, Bolşevizmin memleketi işgal ettiği ya da etmek üzere olduğu fikriyle halkı korkutarak aldatmaya kalkışmasında bulunabilir.” (ATABE,C.4,2000;109)

Mustafa Kemal Paşa’nın, Talat Paşa’ya yazdığı 29 Şubat 1920 tarihli mektubunda açıklanan tavrı da şöyleydi:

“Şimdiye kadar Bolşevikler ile temas ve anlaşma hususunda memur ettiğimiz zevata verdiğimiz talimatta esas şart olarak kendi görüşlerimiz ve gayelerimiz saklı kalmak üzere, eskiden beri ortak düşman aleyhine hareket birliğinden ibarettir. Buna karşılık, bizim şiddetle muhtaç olduğumuz para vesaire talebi mühim görünmüştür. Bolşeviklerle prensip ve görüşte birleşme hususunu bugün için kolay görmemekle beraber, kati zaruret halinde tasavvur etmediğimizden söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla, vatanımızı parçalanmak ve milletimizi İngiliz boyunduruğu altında görmek uğursuz ihtimali karşısında, Bolşevik prensiplerini fiilen tatbik etmekte kurtuluş çaresi tahmin olunursa, tatbiki yönündeki müşkülata rağmen bugün hâkim olduğumuz kuvvete dayanarak, o hususa da başvurmak lazım gelebilir.” (ATABE-6,2001;409)

Mustafa Kemal Paşa’nın Büyük Millet Meclisi’nin 29 Mayıs 1920 tarihli gizli oturumunda yaptığı konuşma da gelişmelere nasıl vakıf olduğunu göstermektedir:

“Bolşeviklik cereyan ve istilası ve muvaffakiyetleri herkesçe malumdur. Bunun hakkında söz söylemeyeceğim. Fakat yine söylemek isterim ki, Bolşevikliği lüzumu kadar ehemmiyetle herkes gibi Heyeti İcraiye de, biz de mütalaa etmiş ve layık olduğu ehemmiyeti vermişizdir ve zannediyorum Müdafai Milliye Vekili Paşa Hazretleri’nin izahlarında Doğu’dan bahsolundu ve Doğu’dan bir güneşin doğmasının beklendiği belirtildi. Evet, demek oluyor ki, biz Bolşevikliğe ve harekâtına ve Bolşeviklerde edebileceğimiz istifadeye kayıtsız değiliz. Dolayısıyla, tam bir emniyet ve itimatla arz ederim ki, Bolşeviklerle ittifak ve anlaşma için, harekât temini ve ortaklığı için, maddeten, Heyeti İcraiye, vasıtalarına girişmiştir. Yalnız Heyeti İcraiye, bu konudaki teşebbüsünde gayet tedbirli olmak lüzumunu kabul etmiştir. Şöyle ki; bir defa mevcudiyetimizin muhafazası ve milli emellerimizin temini için hakiki dayanak noktasını hariçde değil, dahilde, kendi vicdanımızda bulmak prensibini Heyeti İcraiye kabul etmiştir. Çünkü kendi kuvvetimizi nazarı dikkate almaksızın hariçten, şuradan buradan gelecek kuvvetlere dayanarak emel takip edersek ve o kuvvetten ve imdattan yardım da gelmezse hayal kırıklığına uğrarız.

“Bunun için, önce kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize, düşmanlarımızın adedinin çokluğunu nazarı dikkate alarak kuvvet ilave etmek bir farzdır. Bu sebeple bittabi Doğu’dan gelmesi muhtemel olan olumlu kuvvetlere iltifat edeceğiz. Ancak bu

noktada iki yönü birbirinden ayırmak lazımdır. Biri Bolşevik olmak, diğeri Bolşeviklik Rusya'sıyla ittifak etmek. Biz Heyeti İcraiye, Bolşevik Rusya'sıyla ittifak etmekten bahsediyoruz. Yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz. Bolşevik olmak büsbütün başka bir meseledir. Böyle bir mesele ile meşgul olmaya bizim ihtiyacımız yoktur. Fakat ittifak meselesi tam bir ciddiyet ve ehemmiyetle takip edilmektedir ve muvaffak olacağımıza ümidimiz tamdır. (...)

“Doğu'dan gelen kuvvetin, maddeten bize yardımının husulüne kadar, bittabi Batı ile her türlü siyasi münasebetlere girişmekten geri durmayacağız. (...)

“Bolşeviklerle ittihat ve ittifak edildikten sonra dahi siyasi münasebetlere girilebilir. (...) Hakikaten Bolşevikler ilk ortaya çıkışlarında yalnız kendi prensiplerini takip etmişler ve yalnız kendi prensiplerine riayet eden ve bütün manasıyla Bolşevikliği kabul edenlerle anlaşmışlar ve fakat bütün milletleri birden bu toplumsal esaslara uydurmaya imkan olmadığına ve emperyalizme galebe çalmak için İslam âlemi ile ittifak lazım geldiğine kani olmuşlar ve bir milletin milli ve dini esaslarına riayet etmeye karar vermişlerdir. (...)

“Karar vermişlerdir ki, Bolşevikler bir milletin milli ve dini esaslarına hücum etmeyecekler, yalnız emperyalizme karşı ortaklaşa mücadeleleri, ortaklaşa mücadele kabul eden milletlerle ittifak edeceklerdir. (...) Bolşevik prensiplerini kabul etmek, toplumsal bir meseledir. Bugünün işi değildir.” (ATABE,C.8,2004;257-258)

Mustafa Kemal Paşa'nın “Dahili Ahval Hakkında” Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda 3 Temmuz 1920 günü yaptığı konuşma da şöyleydi:

“Bir de Doğu'dan, yani Rus Sovyetleri'nden bahsedildi. Bir arkadaşımız da bu konudaki vaziyeti anlamak istiyor. Efendiler diğeri bir defa daha maruzatta bulunurken, bu husustaki görüşümü söylemiştim. Bizim için, milletimiz için, Bolşevik olalım olmayalım meselesi söz konusu değildir, illa Bolşevik olmak için bir mesele yoktur. Yine bu hususta kraldan ziyade kral taraftarı olanlar da var. Görüyorum ki, bazı arkadaşlar illa Bolşevik olalım gibi bir fikirdedirler. Biz bir milletiz, kendimize mahsus âdetlerimiz vardır, prensibimiz vardır ve biz bunların sadıkıyız. Biz Bolşeviklerden bahsettiğimiz zaman bir Bolşevik Rusya'sı, Sovyet Cumhuriyeti var ve onların vasıtaları var, kaynakları var ve bizim düşmanımızın düşmanıdır. Biz kendi maksadımızı kurtarmak için bunlarla birleşebiliriz. Yoksa kendi maksatlarımızı bırakıp da onlara köle olalım meselesi söz konusu değildir. Onun için bu nokta kayıtsız şartsız Bolşevik olalım demek değildir. Belki olmayıveririz ve evvelden olalım desek belki kabul etmezler. Onun için evvela, görüşümüzü bilelim. Ondan sonra dost olarak, bir kuvvet olarak kendilerine müracaat edebiliriz.” (ATABE,C.8,2002;390)

Mustafa Kemal Paşa'nın 14 Ağustos 1920 günü Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşma da, Bolşeviklik konusundaki görüşlerinin anlaşılması açısından yararlıdır.

Mustafa Kemal Paşa 14 Ağustos 1920 günü Büyük Millet Meclisi'nde uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşma, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya'nın ve 3. Enternasyonal'in politikalarını gayet yakından izlediğini göstermektedir. Konuşmasının ilk bölümünde Rus devriminin “bütün insanlığın emperyalist ve kapitalist idarelerin zalimane tahakküm ve zorbalığından kurtarılmasını bir hedef olarak kabul” ettiğini belirtti. “Bu hedefe ulaşabilmek için mücadeleyi esas” aldığını söyledikten sonra, “bütün dünyanın emperyalistlerine karşı düşmanlık ve harp ilan etmekten” çekinmediklerini dile getirdi. İttifak devletlerinin, “bütün mazlum insanlığı kurtarmak için çalışan Bolşeviklerin, mazlum milletimize el uzatamaması için yine servetlerini, kuvvet ve kudretlerini sarf ederek” uğraştıklarına değindi. Daha sonra, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bağımsızlık konusuna verdiği önemi ve Bolşeviklikle ilişkilerini özetledi:

“Arkadaşlar, hepinizin malumudur ki, Harbi Umumi'nin son senelerinde Rusya dahilinde patlayan inkılap, insanların mutlak çoğunluğunu teşkil eden fakir halk içinde, bilhassa bu halkın en çok sıkıntılara ve meşakatlere ve ıstıraba maruz kalmış olan amele sınıfı içinde, eskiden beri mevcut olan sosyalistlik hakiki maksatlarını ve gayelerini ilan etti. Daha açık, daha bariz ve daha şiddetli bir surette ilan etti. Ve bütün insanlığın emperyalist ve kapitalist idarelerin zalimane tahakküm ve zorbalığından kurtarılmasını bir hedef kabul etti. Bittabi bu hedefe ulaşabilmek için mücadeleyi esas aldı ve son pratik noktası da bu gayeye bütün insanlığı iştirak ettirmek için teşebbüs alması idi. (...) Batı emperyalistleri de bütün kuvvetlerini, bütün kudretlerini, bütün vasıtalarını kendi aleyhlerinde kullandıkları halde yaptıkları harekâtı, inkılabı bugüne kadar tam bir muvaffakiyetle yaşatmaya muktedir oldular. (...) İslamiyetin en yüce kaide ve kanunlarını ihtiva eden Bolşevizmin, bizim dahi mevcudiyetimize kastetmiş olan ortak düşman aleyhinde, bugün kazanmış bulunduğu zafer, bizim için de teşekküre değer bir neticedir. (...) Başta İngilizler olmak üzere, bütün İtilaf devletleri, bir taraftan tekmil kullanabildikleri vasıta ve kuvvetlerle bizi mahvetmek, bizi ezmek için çalıştıkları bir sırada, diğer taraftan da bütün mazlum insanlığı kurtarmak için çalışan Bolşeviklerin, mazlum milletimize el uzatamaması için yine servetlerini, kuvvet ve kudretlerini sarf ederek uğraşmışlardır. Fakat Bolşevik Cumhuriyeti, hem kendi hayat ve mevcudiyetlerinin ehemmiyetini artırmak, hem de İtilaf devletlerinin zulüm pençesinden kurtuldukları takdirde, dünya çapında olan inkılabın gayelerine ulaşmak için kendilerine en kuvvetli, en kudretli bir destek ve yardımcı olacak milletimizin dostluk ve birlik elini tutmak için fiili teşebbüslerde bulunmuştur. (...)

“Bir defa tekrar ve teyit etmek isterim ki, biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize tabi bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatıcı vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz herkesçe malumdur ki, Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre, milletimizin hayat ve yükselmesinin temini kendi hazım kabiliyetine uygun olan görüşlerdir. Fakat esas itibariyle incelenirse, bizim görüşlerimiz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu, dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle çelişmez. Gerçi bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperverleriz ki, bizimle işbirliği yapan bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icaplarını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz her halde hodbinane (bencilce) ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir ve bilhassa biz İslam olduğumuz için, İslamiyet açısından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki, milliyetperverliğin çizmiş olduğu sınırlı daireyi sonsuz bir sahaya nakleder ve bu itibarla da bu bakımdan bizim istikametimizde Bolşevik istikameti görülebilir. Bilhassa Bolşevizm millet içinde mağdur olan bir sınıf halkı göz önüne alır. Bizim milletimiz ise bütünüyle mağdur ve mazlumdur. Bu itibarla dahi bizim milletimiz insanlığı kurtarmaya teşebbüs eden kuvvetler tarafından himayeye layıktır.” (ATABE-9,2002;172,176-177)

“Ruslarla Siyasi Münasebetlerimiz Hakkında Hükümetin En Son Görüşü ve Kararı” hakkında 2 Eylül 1920 tarihli Heyeti Vekile Kararı da Mustafa Kemal Paşa'nın formüle ettiği politika doğrultusunda biçimlendirilmişti:

“Bolşevik Rusya'nın dahi kalbinde, kaybedilenleri geri almak, İslam ve Türk memleketlerinde mutlak hâkimiyet arzuları hükümler olmakta ve Türkiye'nin kurtuluşunu ve bilhassa İslam memleketleri ile coğrafi ve siyasi irtibatını kolaylaştırmaktan kaçınılmaktadır. (...)

Bolşevik Rusya, “bu muhtelif etkenlerin tesiri ile, Türkiye hakkında şimdiye kadar ortaya çıkan hareket hatları, (...) kendisinden talep olunup büyük kısmı itibariyle vermeye muktedir olmadığı vasıtaların verilmesini bugün yarın ile geçiştirmek ve bununla beraber verebileceklerini

de mümkün olduğu kadar geciktirmek, (...) kendilerine ve Batı devletlerine karşı Türkiye'nin bağımsız bir politika izlemesine mani olmak için Bolşevizmi Türkiye dahilinde emrivaki haline getirip Türkleri Batılılarla bağımsız olarak uyuşamayacak bir hale sokmak, memleketin idarecilerini bertaraf ederek Türkiye kuvvetinin idaresini Moskova'ya bağlamak gibi hatlardan ibarettir. (...)

"Bolşevikler (...) gerek sınırlarımızda ve gerek komşu memleketlerde Türkiye'yi Bolşevize edecek teşkilatı tamamen hazırlamakla beraber, memleketimizi Bolşevik inkılabı ile henüz ellerine geçirememişlerdir." (ATABE, C.9.2002;283)

"Şimdi bu ihtimaller karşısında bulunan Bolşevikler, Türkiye'de komünist inkılabı vücuda getirmeyi acil ve hakiki çare sayacaklar, fakat bunda muvaffak olamadıkları, yani Türk milletini bizim elimizden alamadıkları halde bizim arzularımızla yetinerek hakiki bir ittifak esasını temine ve incelemeye girişeceklerdir.

"Bu düşünceler silsilesinden halen Bolşevik Rusya'ya karşı bizim izleyeceğimiz hareket hattı aydınlanmaktadır. Evvela, doğu sınırlarımızdan ve muhtelif bölgelerden gizli teşkilat ile girmeye çalışan komünist tahriklerine mukavemet ve cereyanı, aleni ve mutedil olarak hükümetin idaresinde bulundurmak, bilhassa ordu içine Bolşevik gizli teşkilatının girmesine mani olmak lazımdır." (ATABE,2002;284)

Mustafa Kemal Paşa, 13.9.1920 günü Türkiye Komünist Fırkası yöneticileri Mustafa Suphi Bey ve Mehmet Emin Bey'e, 15.6.1920 tarihli mektuplarına cevaben gönderdiği mektupta şunları yazıyordu:

"Büyük çoğunluğu rençber ve köylüden meydana gelen milletimiz, Batı'nın emperyalizm ve kapitalizm mahkûmiyetinden kendini kurtarabilmek için bunlara karşı birleşmiş olarak mücadele ve mübarezeye karar vermiştir ve bu kararını tatbik etmektedir. (...)

"Gerek şahsen ben ve gerekse bütün mesai arkadaşlarım çoğunluğu rençber ve köylüden ibaret olan milletimizin bağımsızlığını tesis ve temin yegâne gayesini takip etmekteyiz.

"Memleket ve milletimiz her taraftan emperyalist ve kapitalistlerin hücumlarına maruz bir halde olduğu gibi, fiilen bunlara iştirak eden İstanbul hükümetinin padişahına atfen memleket dahilinde çıkarılan devamlı karışıklıklardan doğan mahalli anlaşmazlıklara da karşı koymak mecburiyetindedir. Dolayısıyla, milletin birlik ve mukavemetini ihlal edebilecek zamansız ve fazla teşebbüslerden sakınmak, milletimizin kurtuluşu açısından elzemdir. Bu lüzumu göz önünde bulunduran Büyük Millet Meclisi, toplumsal inkılabı sükûnetle ve esaslı surette tatbik etmektedir.

"Gaye ve prensip itibarıyla bizimle tamamen ortak olan Türkiye İştirâkiyün Teşkilatı'ndan maddeten ve manen hakkıyla istifade edebilmeliğimiz için, teşkilatınızın sadece Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle irtibat tesis ve muhafaza eylemesi lazımdır. Türkiye dahilinde tatbik edilecek her türlü teşkilat ve inkılâplar ancak bu kanal vasıtasıyla yapılabilir." (ATABE-9,2002;328-329)

Sovyet Rusya'nın İttihatçılarla ilişkilerini, Anadolu'da Sovyet görevlilerinin ve onlarla işbirliği yapan kesimlerin faaliyetlerini yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya yazdığı 16 Eylül 1920 tarihli mektupta Bolşeviklik konusundaki kaygılarını şöyle dile getiriyordu:

"4. Bolşevikler, aynı zamanda memleketimizde Bolşevik teşkilatı vücuda getirmek için fevkalade faaliyete başlamışlardır. Bakû'ya gönderdikleri Mustafa Suphi ve arkadaşları vasıtasıyla Türkiye Komünist Merkezi Umumisi'ni meydana getirttiler. Tamamen Bolşevik fikirlerine kazanılan saf ve saf olmayan adamlardan sahilin her noktasına çıkardıkları gibi, dahilen de Eskişehir ve Ankara'ya kadar göndermişlerdir. Bunların maksatları memlekette bir

toplumsal inkılap vücuda getirmektir. Bu halde memleket doğrudan doğruya Üçüncü Enternasyonal'e, yani Rusya'ya bağlı olacağından, Bolşeviklik hiçbir taahhüt ve yardıma lüzum kalmaksızın bizi kendilerinden ayrılmış bir hale getirmiş ve Batılılarla siyasi pazarlıklarında daha kuvvetli bir vaziyet elde etmiş olacaktırlar. Memleketimizin fikir ve inkılap taraftarı olan veya bu perde altında türlü türlü maksatlar peşinde koşan adamları da, bu tehlikeleri fark etmeksizin Bolşevik teşkilatını kolaylaştırmaktadırlar.

"5. Biz bu ahval üzerine evvelemerde memleketi elimizde muhafaza ve ne ıslahat lazım ise hükümet vasıtasıyla yaparak anarşi ve inkılap suretiyle Rus tabiiyetine mani olmak (...) kararlarını ve talimatlarını verdik. (...)

"7. İngilizler, nasıl dahili propaganda ile memleketimizi kısmen ellerine geçirmişler ve geçirmek istiyorlarsa, Ruslar da her şeyden evvel dahili darbeler ile memleketimizi ellerine geçirmek istiyorlar. (...)

"8. İzahatımdan anlaşılımıştır ki, kayıtsız şartsız Rus tabiiyeti demek olan dahildeki komünizm teşkilatı, gaye itibariyle tamamen bizim aleyhimizdedir. Gizli komünizm teşkilatını her surette durdurmak ve teb'it etmek (uzaklaştırmak, kovmak,Y.K..) mecburiyetindeyiz. (...). Kendi arzularına kolaylıkla destek bulmak isteyen birtakım kimseler, hilekârane bir surette komünizm vesaire teşkilatına taraftar olduğumu daima yayıyorlar. Fakat yanlıştır. Vaziyetim arz ettiğim gibi Doğu ve Batı ile belli bir neticeye varmadan inkılaplardan kaçınmak ve yeri gelince Mustafa Suphi Yoldaş'a da yazdığım gibi ne yapılacak ise hükümet vasıtasıyla yapmaktır. Bittabi, komünizm ve Bolşevizme alenen aleyhtarlığı uygun görmem." (ATABE-9,2002;348-349)

Bu mektupta dile getirilen kaygı, Rus ve yerli komünistlerin Milli Kurtuluş Savaşı'nı Sovyet Rusya'nın çıkarları ve politikası doğrultusunda kullanma çabalarıydı.

Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlıkçı kişiliği ve Türkiye'nin demokratik devrimini milli bir çizgide geliştirme çabası, "kayıtsız şartsız Rus tabiiyeti demek olan dahildeki komünizm teşkilatı" karşısında tavır almaya itti.

Başyazılarını büyük çoğunlukla Mustafa Kemal Paşa'nın kaleme aldığı Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde "Rus Bolşevizmi Türk Komünizmi" başlıklı yazıda (16 Ekim 1920) şu değerlendirmeye yerliyordu:

"Rusya'da kanlı bir inkılap, Bolşevizm namını taşıyan koskoca bir komünizm inkılabı oldu. Türkiye da aynı yola paralel olarak, aynı istikamete doğru gidiyor. (...) Türkiye'da komünizm, milletin ruhundan gelen yakıcı, yıkıcı, kırıcı ve dökücü bir ihtilal ile gerçekleşecek değildir. (...) "Türkiye'da komünizm, milletin ruhundan gelen yakıcı, yıkıcı, kırıcı, dökücü bir ihtilal şeklinde tahakkuk edecek değildir. Çünkü bu inkılap doğuşu itibariyle, bunu hazırlayacak bir ihtiyaçtan gelmiyor. (...) Rusya'da tahakkuk eden Büyük Bolşevizm İnkılabı ile Türkiye'da tahakkukunu görmek istediğimiz komünizm arasındaki hususiyetleri incelemek arzusundayız. (...) Türkiye'yi, komünizmin halk kitleleri için muhakkak surette hayırlı olan geleceğine götürmek isteyenler, Bolşevizm derecesinde seri ve ateşli bir inkılap için ne Rusya'daki tarzda bir doğuş ve hazırlayış, ne de elde böyle bir kuvvetli silah görmüyorlar. Aynı zamanda esasen yukarı tabakadan idare edilmek lazım gelen bu hareket, yüksekten gelen mutlak bir idarenin -Rusya'da bulunduğu gibi- şiddetli ve inatçı bir mukavemetine de tesadüf etmiyor. Dolayısıyla Rusya'da Bolşevizmin kullandığı inkılap usullerini burada, yani Türkiye'da tatbik etmek istemek kadar inkılapçılıktan haberdar olmayış tasavvur edilemez. Bolşevizm inkılabı bütün komünizm hareketleri için bir örnek, bir model değil; pek kıymetli, pek canlı, pek muazzam bir rehberdir. Bu rehberden istifade etmeyi, onun gösterdiği yollardan gitmeyi ne kadar candan arzu edersek, onun usullerini şekil itibariyle aynen taklit etmekten de, o derece sakınıyoruz. Her şeyde körü körüne taklitçilik fenadır; bilhassa inkılapçılıkta!" (ATABE,C.10,2003;45-46)

Birinci İnönü Zaferi sonrasında Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakatta da (Hakimiyeti Milliye, 6 Şubat 1921) Sovyet Rusya ile olan ilişkiler, "Komünizm ile Rus dostluğu esasları arasında bir münasebet var mıdır?" sorusuna verilen yanıtta şu şekilde değerlendiriliyordu:

"Komünizm toplumsal bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin toplumsal şartları, dini ve milli ananelerinin kuvveti, Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder bir mahiyettedir. Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasları üzerine teşekkül eden fırkalar da bu hakikati tecrübeyle idrak ederek faaliyetlerini tatil lüzumuna kani olmuşlardır. Hatta bizzat Rusların düşünürleri daha bizim için bu hakikatin sabit olduğuna inanırlar. Dolayısıyla bizim Ruslarla olan münasebetlerimiz ve dostluğumuz ancak iki bağımsız devletin birlik ve ittifak esaslarıyla alakadardır." (ATABE,C.11,2005;37)

Mustafa Kemal Paşa, Yunan ordusunun kesin bir yenilgiye uğratılması sonrasında, 28 Ekim 1922 tarihinde Le Petit Parisien muhabinine verdiği mülakatta, muhabinin, "Ankara Büyük Millet Meclisi hükümetinin Anadolu'da sakin yabancılara karşı hareket tarzı Bolşevikler tarafından alınmış olan tedbirlere pek benziyor. (...) Türkiye'de komünist bir idare mi tesis etmek istiyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtladı:

"Belirtmek gerekir ki, bu idare tarzı, tamamıyla bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü, biz ne Bolşevikiz, ne de komünist; ne biri, ne diğeri olamayız. Çünkü, biz milliyetperver ve dinimize hürmetkârız. Kısacası, bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümetidir. Ve lisanımızda bu hükümet 'halk hükümeti' diye yâd edilir. Bu hükümet doğrudan doğruya halkın arzularını tatmine hizmet eder ve memleketin idaresine bizzat sahiptir. Bu itibarla kendi mukadderatını kendisi tayin eder." (ATABE,C.14;55)

Mustafa Kemal Paşa, 16/17 Ocak 1923 günleri İstanbul gazetecileriyle İzmit'te yaptığı görüşmede Sovyet Rusya ile ilişkilerde yaşanan sorunları şöyle anlatıyordu:

"Ruslardan bahsediyordunuz. Ruslarla resmi ilişkilerimiz iyidir, dostanedir. Fakat bu dostluğu samimiyetten uzaklaştıran çok şeyler vardır. Ruslar, Türklerle dost olmak isterler. Fakat kayıtsız şartsız dost olmak isterler. İcabında kendine karşı vaziyet alabilmek için Türkiye'nin kayıtsız şartsız kendi siyasetine tâbi olmasını ve onun sevk edeceği istikâmette yürümesini isterler ve ondan başka devlet teşkilâtı ve devletin iç örgütlenmesini dahi kendi teşkilâtının niteliğine benzer bir şekilde isterler. Rusların bugünkü karakteri bunu icap ettirmektedir.

"Ruslar bu gayede yürüdükleri için bize gönderdikleri sefirleri, başlangıcından bugüne kadar ve bilhassa bugünkü sefirin iştilal ettiği şey memleket dâhilinde yeniden aleyhimizde teşkilât yapmaktan ibarettir. Bu, tarafların hoşnutsuzluğuna sebep olacak muamelelere de sebebiyet vermiştir. Meselâ, memlekette ticaret yapmak isterlerse yapacakları şeyi Rusya'da imiş gibi yapmak istiyorlar ve ticaret yapan kimselerin elinde birer diplomatik pasaport vardır. İstedikleri yerlere gidebilirler, filan filan... Elbette bunları biz men ettik. Yapmak istedikleri teşkilâtı men etmekle beraber bazı kimseleri de tevkif ettik. Yani biraz sert tedbirler tatbik eyledik. Bunlardan memnun olmadılar ve karşılık olarak bizim Rusya'daki memurlarımıza her şeyi yapmak istediler. Ali Fuat Paşa'nın sefareti zamanında biliyorsunuz adeta bizim sefaretimize tecavüz ettiler, hakaret ettiler. Fakat biz o zaman ara önlemler ile işi kapatmayı uygun bulmuştuk. Bugün Rusya ile hakikî vaziyetimiz budur (Onuş, Sinan, Mustafa Kemal Atatürk Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923, Kopernik Kitap, İstanbul, 2019;81-82)

Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya ile çok yakın ilişkilerin Azerbaycan'da nelere yol açtığını çok iyi izliyordu ve Sovyet Rusya ile ilişkilerinde ve Komintern'e bağlı Türkiye Komünist Partisi'ne ilişkin tavrında bu gözlemler belirleyici olmuştu:

"Gazi Paşa– Azerbaycan var mı? Gerçi Azerbaycan'ın Ankara'da bir sefiri var. Fakat biliyorsunuz, Ruslar son zamanda bir Kafkas Konfederasyonu yaptılar. Azerbaycan ve Ermenistan birleştiler ve Abilof Bey de Azerbaycan sefiri ve aynı zamanda Ermenistan ve Gürcistan sefiri olmak üzere bu defa Ankara'ya üç vesika ile gelmiştir. Aslında bunların hiçbirisi yoktur. Hepsi doğrudan doğruya Rusya'ya bağlıdır ve kayıtsız şartsız Rusların orada askerleri, memurları vardır ve zaten kendilerinden olan adamlar –ki Abilof gibi– Ruslar tarafından tayin olunmuş adamlardır ve Kafkas Federasyonu namına bir Rus temsilcisi kalacaktır. Bu suretle bunların resmî varlıklarının kalmadığı da ifade edilmiş oluyor.

"Azerbaycan'ı bağımsız bir İslam hükümeti olarak düşünmek ve kabul etmek doğru bir şey değildir. (Onuş,2019;83-84)

Devletler arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkar temelinde biçimlenir. Sovyet Rusya'nın ve 1923 yılı başından itibaren Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikaları da, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Türkiye'nin Sovyetlere ilişkin politikaları da bu temelde gelişti. Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerin ve onların Türkiye'deki uzantılarının politika ve girişimleri çok iyi kavrayarak ve izleyerek, bağımsız bir Türkiye'nin kurulabilmesini sağladı. Türkiye, Amerikan mandası da, Sovyet Rusya mandası da olmadı.